

CSÁSZÁRNÉ GUTH BERNADETT

Vassányi Miklós: *Hitvalló Szent Maximos teológiája. Értelmezési kísérlet történeti összefüggésben*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2017, 271 p.

Ahogy az a monográfia alcíméből is kiderül, Vassányi Miklós a munkájában történeti összefüggésben értelmezi és mutatja be Hitvalló Szent Maximos életét, életművét, valamint teológiájának főbb aspektusait, forrásszövegek és kiterjedt szakirodalom alapján. A szerző a kérdésfelvetés megfogalmazása után Maximos korát, életrajzát és életművét mutatja be. Ezek után bevezetést nyújt a Hitvalló teológiájába annak egyik alapvető, exegetikai művének: *A Miatyánk rövid magyarázatának* segítségével. A továbbiakban konkrét teológiai témák részletes történeti és rendszeres elemzése következik; úgymint a szerzetesi etika, a krisztológia, a pneumatológia, valamint a misztikus unió elmélete. Végül pedig Maximos liturgia-értelmezésébe nyerhetünk bepillantást. A történeti, filológiai és filozófiai igényességgel és alaposággal megírt munkát konklúzió, terminológiai jegyzék, bibliográfia és névmutató zárja. A dolgozat célkitűzése a szerző megfogalmazásában a következő: „a történeti rekonstrukció és kontextusba helyezés, valamint a teológiai értelmezés, illetve mindezekben keresztül Maximos szellemi arcképének minél teljesebb megrajzolása.” (23.) A továbbiakban az egyes fejezeteken végighaladva megkísérlem néhány gondolatban összefoglalni azoknak legfontosabb megállapításait, konklúzióit.

A Hitvalló korát tárgyaló fejezetből kirajzolódik az a szörnyű gazdasági-politika helyzet, amelyben ekkor Bizánc volt, a külső és belső fenyegetettségnek, viszálykodásnak, széthúzásnak köszönhetően. Ezek a körülmények természetesen hatással voltak Maximos életének alakulására is, amit a következő fejezet rekonstruál.

A biográfia bemutatása során Vassányi Miklós felsorakoztatja a legalapvetőbb latin és görög nyelvű forrásokat; mint pl. a *Disputatio cum Pyrrho*, a *Relatio motionis*, a *Disputatio Bizyae* vagy a *Vita Maximi*, majd ezek alapján rajzolja meg az élettörténetet. Ennek kapcsán kerül elő egy vitatott probléma Maximos születési helyével kapcsolatban; ugyanis vannak kutatók, akik a konstantinápolyi származást fogadják el, mások ezzel szemben a palesztinai származás mellett érvelnek, leginkább a Sebastian Brock által kiadott szír *vita* alapján.

A kb. 3000 oldalas maximosi életmű részletes bemutatásának keretében a szerző – Andrew Louth kutatásai alapján – az alábbi tematikus csoportokat jelöli meg: aszkétika, dogmatika, exegetika, liturgika, egyéb művek, majd egyenként tárgyalja az ezen csoportok alá sorolt egyes műveket.

Az 5. *caput*-ban a szerző *A Miatyánk rövid magyarázatát* elemzi, kitérve az annak keletkezésével kapcsolatos kérdésekre, a lehetséges címzettek körére, megírásnak céljára, felépítésére, valamint a benne szereplő teológiai témák tárgyalására. A mű „teológiai célfogalma” a *theósis*, a megistenülés, és ennek az elérésére szolgál az imád-

ság sorainak allegorikus magyarázata, valódi lényegének, jelentésének feltárása és megértése.

A következő fejezet a Hitvalló szerzetesi etikájával foglalkozik, ehhez a témához Vassányi Miklós az *Aszketikus beszélgetés, A Miatyánk rövid magyarázata* és a *Fejezetek a szeretetről* c. műveket választotta forrásszövegekként. Maximos aszketikus etikájának lényege abban áll, hogy legyőzve a testiségből, az anyagi világban való létből adódó „rendezetlen lelki mozgásokat;” (132.) vagyis az indulatot (πάθος) és a megkívánást (ἐπιθυμία), eljussunk a már említett *theósis* állapotába, ami a „a teljes ember egyesülése a teljes istennel.” (133.) Ehhez pedig az egyik nélkülözhetetlen aszketikus erény az ἀπάθεια, az indulatmentesség elérése, ami egy belső zavartalanságot, békét jelent, valamint a bűnös szenvedélyektől való megszabadulást eredményezi. „A maximosi teológiai etika fő erényei: az indulatmentesség, az imádság, a megbocsátás és a szeretet szoros összefüggésben állnak egymással, illetve valójában kölcsönösen feltételezik egymást.” (Uo.)

A monográfia folytatásában három fejezet következik a Hitvalló krisztológiájáról, és ezeknek keretében kerül tárgyalásra a kor egyik fő teológiai vitája: a monotelizmus-vita, és az ennek ellenében megfogalmazott, Maximos által is vallott düotheléta teológia. Előbbi álláspont egyetlen, utóbbi pedig két akaratot tételez fel Krisztusban. Maximos élete árán is védélmezte a düotheléta álláspontot, mert azt tartotta, hogy amennyiben kiiktatjuk Krisztus emberi akaratát, egyúttal megtagadjuk, hogy valóban emberré vált, valamint lemondunk saját üdvözülésünk lehetőségéről is. A düothelétizmus védelmében szóló, filozófiai megalapozottsággal előadott nagyszabású érvelést a Pyrrhos, volt konstantinápolyi pártiárkával lefolytatott vitában fejtette ki a teológus.

A következő, a bizánci atya pneumatológiáját elemző részből a következő megállapításokat emelném ki: a Lélek „a misztikus unió előkészítője, kieszközölője,” (196.) legfontosabb feladata pedig az, hogy segítse „az ember hazatalálását Istenhez.” (197.) Vagyis a Lélek Isten és ember találkozásában és egyesülésében játszik nélkülözhetetlen szerepet, ennek ellenére Maximos, teológiájában Krisztushoz képest jelentősen kevesebbet foglalkozik vele.

A II. fejezet a misztikus unió maximosi elméletét mutatja be, ami Isten és ember eszkatologikus egyesülését jelenti. Ebben az egyesülésben megmarad az emberi akarat működése – e tekintetben ez az állapot etikainak nevezhető –, de ez teljes mértékben eggyé válik az isteni akarral, működéssel, mintegy alárendelődik neki.

A konklúziót megelőző fejezet a Hitvalló liturgiaértelmezésével foglalkozik, aminek nagyszabású kifejtését a *Mystagógia* c. munkájában prezentálja. A mű az istentisztelet eseményeit mint a túlvilágon végbemenő misztikus unió rituális előképeit mutatja be. Ezek az események mindenképpen csak előképeknek, szimbólumoknak tekinthetőek, hiszen a bizánci egyházatya szerint a teljes, végleges tudás és egyesülés kizárólag csak a túlvilágon lehetséges az üdvözültek számára.

A konklúzióban a szerző lényegretörően veszi sorra az egyes fejezetekben részletesen kifejtett témák, gondolatmenetek legfontosabb eredményeit. A monográfia

nem csak hiánypótló a magyar Maximos-kutatás területén, de emellett nagyfokú felkészültségről és szakmai tudásról árulkodik a témában. Ez utóbbit bizonyítja a terjedelmes bibliográfiában is felsorolt tetemes mennyiségű és számos nyelven írt forrásszöveg és szakirodalom alapos ismerete és használata.